

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

Sohlo Tuuli ja Somero Mia

Leikisti vai oikeesti? – Leikin merkitys esi- ja alkuopetuksessa

Kasvatustieteen kandidaatintyö

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Luokanopettajan koulutus

2017

Luokanopettajankoulutus		Tekijä/Author Sohlo Tuuli ja Somero Mia	
Työn nimi/Title of thesis Leikisti vai oikeesti? - Leikin merkitys esi- ja alkuopetuksessa			
Pääaine/Major subject Kasvatustiede	Työn laji/Type of thesis Kandidaatin tutkielma	Aika/Year 2017	Sivumäärä/No. of pages 33
Tiivistelmä/Abstract <p>Tässä tutkimuksessa tutkimme leikkiä ja sen merkitystä esi- ja alkuopetuksessa. Lisäksi meitä kiinnosti vuorovaikutustaidot ja niiden kehittyminen leikin avulla. Tulevina opettajina halusimme myös perehtyä aikuisen rooliin leikin ohjaajana ja hyvän ilmapiirin rakentajana luokassa.</p> <p>Tutkimuksemme perustuu kirjallisuuteen, missä aluksi perehdymme leikin eri teorioihin. Tässä tutkimuksessa tutustumme moniin eri leikin ja vuorovaikutustaitojen teoreetikoihin, mistä ehkä tunnetuimmat ovat Lev Vygotsky ja Jean Piaget.</p> <p>Leikkiä määrittellessämme koemme tärkeäksi eritellä ohjatun leikin ja omaehtoisen leikin. Näitä molempia muotoja käytetään esi- ja alkuopetuksessa ja on puhuttu paljon siitä, minkä verran näitä leikkimuotoja tulisi opetuksessa olla. Avaamme tässä osiossa myös erilaisia leikkimuotoja, kuten roolileikit, sääntöleikit ja luovat leikit.</p> <p>Asetimme tutkimukseemme kolme tutkimuskysymystä:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Mitä leikki on alkuopetuksessa?2. Mitä vuorovaikutustaitoja lapsi oppii leikkiessä yhdessä muiden kanssa?3. Minkälainen vaikutus opettajalla on leikin ohjaajana ja luokan ilmapiirin rakentajana? <p>Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä elämässä tarvittavia taitoja, joita harjaannutetaan leikin kautta. Tämän takia tutkimme tarkemmin myös niiden kehittymistä. Uudessa opetussuunnitelmassa painotetaan laaja-alaisen osaamistavoitteiden kautta vuorovaikutustaitoja ja niitä tulisi harjoitella jokaisessa oppiaineessa. Teoriaosuudessa syvennymme sekä esiopetuksen että perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin, missä huomiomme kiinnittyy erityisesti leikin painottamiseen opetuksessa. Vertailemme tässä sekä uusia ja vanhoja että esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmia leikin osalta.</p> <p>Aiheemme on ajankohtainen ja etsiessämme vastauksia tutkimuskysymyksiin löysimme paljon tärkeää tietoa ja hyödyllisiä vinkkejä tulevaa opettajan uraa varten. Leikin sisällyttämisellä opetukseen on todettu olevan paljon positiivisia vaikutuksia lapsen kehitykselle ja motivoitumiselle. Samalla vuorovaikutustaidot pääsevät harjaantumaan ja ne ovatkin tärkeimpiä taitoja mitä koulussa voidaan opettaa tulevaa elämää varten.</p>			
Asiasanat/Keywords Leikki, esi- ja alkuopetus, vuorovaikutustaidot			

Sisältö

1	Johdanto	1
2	Leikin monia ulottuvuuksia	4
2.1	Leikki käsitteenä	4
2.2	Omaehtoinen leikki	7
2.3	Ohjattu leikki	8
2.4	Erilaisia leikkimuotoja	10
2.4.1	<i>Roolileikki</i>	10
2.4.2	<i>Luovat leikit</i>	11
2.4.3	<i>Sääntöleikit</i>	11
3	Aikaisemmat tutkimukset aiheesta	13
3.1	Leikki alkuopetuksessa	13
3.1.1	<i>Leikki käytännössä</i>	13
3.1.2	<i>Leikki ja opetussuunnitelmat</i>	16
3.1.3	<i>Esiopetuksen opetussuunnitelma ja leikki</i>	16
3.1.4	<i>Perusopetuksen opetussuunnitelma ja leikki</i>	16
3.1.5	<i>Opetussuunnitelmien vertailua ja havaintoja</i>	17
3.2	Leikki ja vuorovaikutus	18
3.2.1	<i>Vuorovaikutustaitojen kehittyminen ja leikki</i>	18
3.2.2	<i>Leikki vuorovaikutustaitojen kartuttajana</i>	19
3.3	Opettaja leikin ohjaajana ja luokan ilmapiirin rakentajana	21
3.3.1	<i>Aikuinen leikin ohjaajana</i>	21
3.3.2	<i>Opettaja luokan ilmapiirin rakentajana ja ryhmäytyminen</i>	24
4	Johtopäätökset ja pohdinta	27
5	Lähteet	32

1 Johdanto

Tulevina luokanopettajina halusimme lähteä tutkimaan leikin merkitystä opetuksessa ja oppimisessa. Ajattelimme rajata tutkimuksen esi- ja alkuopetukseen, koska uskomme tässä ikävaiheessa leikin merkityksen korostuvan erityisesti. Meillä molemmilla on sivuaineena esi- ja alkuopetus, joten kiinnostuksen kohteemme kumpusivat sieltä ja ovat melko samanlaiset. Halusimme tehdä kandidaatin tutkielman yhdessä ja sivuaineopinnoista nousi molemmille kiinnostavimmaksi aiheeksi esille leikki ja sen merkitys. Haluamme saada selville, mitä taitoja leikin kautta voidaan koulussa oppia ja erityisesti keskitymme yhdessä leikkimiseen ja vuorovaikutustaitojen tukemiseen leikin avulla.

Luokanopettajan koulutuksen aikana monialaisissa opinnoissa leikkiä käytettiin paljon ja sen merkitystä korostettiin. Olemme itsekin melko lapsenmielisiä ja huomasimme, että leikin kautta oppiminen on motivoivaa ja asiat jäävät mieleen paremmin. Ala-asteen jälkeen leikkiminen on jäänyt lähes kokonaan ja yliopistouran alkaessa oli hauska löytää taas leikin riemu oppimisessa. Leikki ei ole ainoastaan lapsen tapa oppia, vaan me aikuisetkin nautimme siitä. Olemme sivuaineopintojen aikana huomanneet, että esi- ja alkuopetuksessa voidaan luoda hyvä perusta vuorovaikutustaitojen kehittymiselle ja vertaisryhmässä toimimiselle ja varsinkin leikki on ollut tähän hyvä väline.

Nykyään keskustellaan paljon, onko alakoulussa leikille tarpeeksi sijaa. Haluamme selvittää millaisen merkityksen uusi opetussuunnitelma antaa leikille esi- ja alkuopetuksessa. Hyödynnämme myös aikaisempia tutkimuksia opettajien kokemuksista leikin tuomisesta opetukseen. Haluamme saada tutkimuksessamme selville, miten leikkiä voi soveltaa eri aihekokonaisuuksiin.

Viime aikoina on puhuttu paljon leikin jäämisestä pois liian varhaisessa vaiheessa ja nopeasta "aikuistumisesta". On pohdittu sitä, pitäisikö koulussa jättää enemmän aikaa omaehtoiselle leikille. Luulemme, että kouluissa käytetään melko paljon opettajan ohjaamia leikkejä mutta lasten vapaa leikkiminen olisi varmasti tärkeää uusien, elämässä tarvittavien taitojen oppimisen kannalta.

Pohdimme, millaisia leikkikokemuksia meillä itsellämme on ollut koulussa. Meillä molemmilla oli melko hataria muistikuvia omista leikkikokemuksista, mutta esille nousi

se, että leikkiä on ollut melko vähän meidän kouluaikoinamme. Taito- ja taideaineiden tunneilla leikkiä on ollut jonkin verran ja matematiikan tunneilla käytettiin oppimisvälineinä muun muassa rakentelupalikoita. Ajattelemme, että nykypäivänä leikkiä hyödynnetään opetuksessa paljon enemmän kuin aikaisemmin. Uskomme myös, että opettajalla on osansa siinä kuinka paljon käyttää leikkiä oppimisessa ja millä tavoin. Jos leikkiä olisi hyödynnetty opetuksessa enemmän meidän kouluajanamme, motivaatio ja innokkuus oppiaineita kohtaan olisi voinut olla suurempi. Itsellemme ei niin kiinnostavista aihealueista olisi voinut saada paljon mielenkiintoisempia, jos niihin olisi sisällytetty leikkiä ja monipuolisempia työskentelytapoja.

Valitessamme aiheita kandidaatin tutkielmaamme halusimme huomioida myös uuden opetussuunnitelman ja sen painotuksen leikillisyydestä. Opintojemme aikana olemme huomanneet, että leikkiä opetuksessa ja oppimisessa on painotettu enemmän kuin aikaisemmin. Haluamme siis tutkia syvemmin, mitä muutoksia leikin osalta on tullut uuteen opetussuunnitelmaan. Haluamme perehtyä ja vertailla uusia opetussuunnitelmia sekä esiopetuksen että perusopetuksen osalta. Kiinnostavaa olisi myös tietää määrällisesti, kuinka monta kertaa leikin käsite on mainittu näissä.

Käsityksemme on, että vanhassa opetussuunnitelmassa leikki liitetään lähinnä taito- ja taideaineisiin, kun taas uudessa opetussuunnitelmassa leikki liittyy laaja-alaisten osaamistavoitteiden (L2) kautta kaikkiin oppiaineisiin. Erityisesti leikin avulla opitaan yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Tutkielmassamme haluamme erityisesti perehtyä näiden taitojen harjoittamiseen leikin kautta.

Asetamme tutkimusongelmiksi:

1. Mitä leikki on alkuopetuksessa?
2. Mitä vuorovaikutustaitoja lapsi oppii leikkiessä yhdessä muiden kanssa?
3. Minkälainen vaikutus opettajalla on leikin ohjaajana ja luokan ilmapiirin rakentajana?

Olemme huomanneet, että leikin määrittely on haastavaa eikä ole luotu yhtä ainoaa teoriaa siitä, mitä leikki on. Uskomme, että leikkiä on tutkittu erittäin paljon ja useiden eri

teoreetikoiden näkemykset eroavat toisistaan. Leikki on ollut aina olemassa ja sen takia sitä on varmasti tutkittu kauan aikaa. Tiedämme, että Jean Piaget ja Lev Vygotsky ovat avainhenkilöitä, kun puhutaan leikistä ja sen määrittelystä sekä lapsen yksilöllisestä kehityksestä. Vygotskyn teoriassa merkittävä käsite on lähikehityksen vyöhyke, kun taas Piaget korostaa enemmän yksilöllistä oppimista. Haluamme tutkielmassamme palata näihin teoreetikoihin ja avata heidän näkemyksiään leikin näkökulmasta.

2 Leikin monia ulottuvuuksia

Haluamme teoreettisessa viitekehyksessämme perehtyä laajemmin leikkiin ja sen erilaisiin määrittelyihin. Tutkimuskysymyksiämme ajatellen koemme tärkeäksi myös syventyä vuorovaikutustaitojen määrittelyyn, niiden kehitykseen sekä vuorovaikutustaitojen ja leikin yhteyteen. Leikkiä on tutkittu laajasti varhaiskasvatuksen yhteydessä tärkeänä osa-alueena ja tulevana luokanopettajina haluamme tutkia leikin merkitystä myös alkuopetuksessa. Palaamme tutkimuskysymykset – osiossa vielä tarkemmin siihen, miten leikki näkyy ja mitä se on alkuopetuksen puolella.

2.1 Leikki käsitteenä

”Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.” (Unicef, 2009, 23).

Kuten YK:n yleissopimuksessa lasten oikeuksista 31. artiklassa todetaan, lapsella on oikeus ikänsä mukaiseen leikkimiseen. Lapsella on leikkiin luontaisesti sisäistä motivaatiota ja leikille onkin annettu yleisesti tärkeä asema lapsen yksilöllisessä kehityksessä. Eri teoreetikoilla on lisäksi vaihtelevia näkemyksiä siitä, millainen tarkoitus ja merkitys lapsen leikillä ovat. Yhden näkemyksen mukaan lapsi purkaa leikin kautta ylimääräistä energiaansa, kun taas toisen mukaan leikki on lapsen tapa viihdyttää itseään. Leikki voi olla vaistomaista toimintaa, jossa harjoitellaan taitoja aikuisuutta varten. Toisissa näkemyksissä taas korostetaan lapsen persoonallisuuden ja minuuden kehittymistä leikin avulla. Psykoanalyttisten teorioiden mukaan leikki on myös väline, jossa lapsi työstää ylivoimaiselta tai vaikeilta tuntuvia tilanteita. (Hakkarainen, 1990, 52–53). Vaikka teoriat leikin merkityksistä poikkeavat toisistaan voidaan nähdä, että leikki on lapselle erittäin tärkeää ja kehittävää toimintaa.

Johan Huizinga (1938) on yksi tunnetuimmista leikin tutkijoista. Hän on tutkinut leikkiä, sen merkitystä ja leikin eri muotoja jo 1900-luvun alkupuolella. Huizingan mukaan leikki on vapaata toimintaa tai puuhastelua, joka tapahtuu määrättyssä ajassa ja paikassa. Leikkiin kuuluu vapaaehtoisesti sovittuja sääntöjä, jotka ovat aina ehdottoman sitovia. Leikin kautta koetaan jännityksen ja ilon tunteita sekä tunnetaan tietoisuutta siitä, mikä on jotain muuta, kuin tavallisessa ja arkisessa elämässä. Huizinga toteaa teoksessaan, että leikkiä ja sen kategorioita voidaan pitää yhtenä elämän tärkeimmistä ja merkityksellisimmistä henkisistä tekijöistä. (Huizinga, 1938, 39)

Huizingan (1938) mukaan leikki on ollut olemassa jo ennen kulttuurien muodostumista. Jo ennen ihmisiä eläimet ovat osanneet leikkiä keskenään, vaikka se ei ole kuulunut välittömiin elämäntarpeisiin. Ihmiset ja eläimet leikkivät sen takia, että se luo elämään mielekkyyttä, huvia ja iloa. Kaikki kansat leikkivät ja yllättäen, melko samalla tavalla. Leikin käsitettä on kuitenkin vaikea määritellä ja jokainen ymmärtää leikin omalla tavallaan. Tästä huolimatta leikillä on selkeät peruspiirteet ja raamit, joita noudatetaan. (Huizinga, 1938, 9 & 40) Huizinga toteaa, että leikki on paljon enemmän kuin pelkkä fysiologinen ilmiö tai psyykkinen reaktio ärsykkeeseen. Leikki on fyysisen toiminnan yläpuolella sillä se on mielekästä toimintaa. Miten tahansa leikkiä tarkastellaankin, leikillä on aina jokin tarkoitus. (Huizinga, 1938, 9-10)

Jokaisella on omia kokemuksia siitä, mitä leikki on ja miltä se tuntuu, sillä jokainen on joskus leikkinyt. Myös Helenius ja Lummelahti (2013) ovat tutkineet laajasti leikkiä ja todenneet leikin määrittelyn olevan haastavaa ja teoreetikoiden määrittelyt siitä poikkeavat paljonkin toisistaan. Yksi määritelmä on, että leikki on toimintaa kuvitteellisessa tilanteessa. Toisaalta aivan pienet lapset eivät kykene itsenäisesti mielessään käsittelemään kuviteltua tilannetta, joten he tarvitsevat vanhemman tukea kielen ja toiminnan avulla luotavaan tilanteeseen, kuten sormileikit ja laululeikit. (Helenius & Lummelahti 2013, 14–15 & 61).

Kun lapsi kasvaa, sylileikkien lisäksi mielenkiinto herää esineiden toimintamahdollisuuksiin ja ympäristön tutkimiseen. Leikin kehittämisessä olennainen siirtymä on esinetoiminnasta roolileikkiin. Tässä kehitystapahtumassa lapsi oivaltaa ihmisen tärkeyden esineiden käyttäjänä ja toimijana. Myös lasten välinen vuorovaikutus yhteisleikeissä on uusi merkittävä asia samalla kun mielikuvitus leikeissä rikastuu ja kehittyy. Kouluikään tullessa roolileikit jatkuvat, mutta sääntöleikit tulevat suurempaan

rooliin soveltuessaan paremmin ison lapsiryhmän toimintaan. (Helenius & Lummelahhti 2013, 67, 86–88, 118). Leikin eri muotoja avaamme lisää Erilaisia leikkimuotoja – kappaleessa.

Jean Piaget on tutkinut leikkiä paljon ja määritellyt sitä. Jean Piaget'n mukaan leikki on toimintaa, jossa uudet toimintamallit sekoittuvat vanhoihin malleihin ja aiemmin totuttuun käyttäytymiseen. Hän on yhdistänyt leikkiin näkemyksen assimilaatiosta ja akkomodaatiosta. Assimilaatiossa lapsi yhdistää uuden asian vanhoihin skeemoihin ja toimintatapoihin kun taas akkomodaatiossa lapsi muokkaa vanhojen skeemojen tilalle täysin uuden mallin toimia. Vaikka Piaget'n mukaan assimilaatio on erityisen tärkeä ja opettavainen osa leikkiä, näkee hän erityisen tärkeänä osana myös spontaaniuuden. (Piaget, 1962, 148) Piaget'n (1972) lapsen kehitystä koskevan teorian mukaan lapsella on iänmukaisia älyllisen toiminnan kehitysvaiheita, mitkä ilmenevät lapsen leikkiessä. Alkeellisemmista leikeistä siirrytään siis kehittyneempiin sääntöleikkeihin älyllisen toiminnan kehittyessä. (Riihelä, 2004, 4)

Myös Vygotsky on tutkinut leikkiä. Hänen mukaansa lapset leikkivät voidakseen toteuttaa toiveita, mitä eivät voi todellisuudessa saavuttaa. (Riihelä 2004, 5). Vygotskyn (1978) mukaan lapsi saa leikin kautta mielihyvää silloin, kun leikin tulokset ovat lasta kiinnostavia. Leikissä lapsen tarpeet täyttyvät etenkin, kun leikin tulokset ovat mieluisia. (Vygotsky, 1978, 92) Hännikäinen ja Rasku-Puttonen (2001) kertovat, että Vygotskyn mukaan leikiksi voidaan kutsua toimintaa, jossa lapsi erottaa mielikuvituksen ja todellisuuden toisistaan. Mielikuvitusmaailman ja todellisuuden ero lisää lapsen tietoisuutta ympäröivästä maailmasta. Kun lapsi kohtaa ristiriidan omien toiveiden ja todellisuuden välillä, syntyy leikkiä. Lapsi toivoo jotain asiaa, mutta tämä ei voi toteutua todellisuudessa, hän purkaa sen leikin avulla. Leikin kautta lapsi pääsee toteuttamaan omia toiveitaan. (Hännikäinen & Rasku-Puttonen, 2001, 165–169)

Lindqvist (1998) viittaa Vygotskyn ja tämän mukaan kieli on voimakkaasti yhteydessä leikkiin ja siinä tapahtuvaan toimintaan. Leikki toimii ajatusten ja tunteiden välittäjänä muille leikkiin osallistujille ja se avaa kanavan maailman tulkitsemiseen. (Lindqvist, 1998, 68) Vygotskyn mukaan leikissä yhdistyy ajatusten, tunteiden ja tahdon kehittyminen, eikä näitä voi leikissä erottaa toisistaan. Jotta lapsi kehittyy edelleen, kehityksen kannalta merkitykselliset uudet taidot kehittyvät juurikin leikkitalanteissa ja leikin kautta. (Määttä & Uusitalo, 2008, 36.) Yhteen vedoten aikaisempia tutkimuksia, leikin kautta lapsi pystyy

käsittämään omia toiveita, tunteita ja ajatuksia ilman huolta todellisuudesta ja sen asettamista paineista.

Vygotsky on kehittänyt leikkiin liittyvän termin nimeltä lähikehityksen vyöhyke. Lähikehityksen vyöhyke -käsitteellä hän tarkoittaa leikin kehittyvän suhteessa lapsen ikään ja kehitys tapahtuu vuorovaikutuksissa kulttuurin ja ympäristön kanssa. (Riihelä, 2004, 5) Brédikyté (2011) on määritellyt Vygotskyn lähikehityksen vyöhykettä niin, että lähikehityksen vyöhykkeessä lapsi toimii jo tiedostetun tiedon ja potentiaalisen osaamistason välillä. Lapsi pystyy toimimaan itsenäisesti aktuaalisen osaamisen tasolla ja pystyy siirtymään potentiaalisen osaamisen tasolle, jos tämä on vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. (Brédikyté, 2011, 35)

Kun lapsi leikkii, hän toimii kokoajan lähikehityksen vyöhykkeessä. Leikin avulla lapsi jäsentää uutta tietoa ja sijoittaa sen aiemmin oppimaansa. Itsenäisesti toiminen ei olisi lapselle mahdollista, mutta hänen toimiessaan yhdessä muiden kanssa oppimisen edellytykset paranevat. Vygotsky onkin todennut, että leikkiessään lapsi on päättä pidempi itseään. (Määttä & Uusitalo, 2008, 36) Leikkiessä lapsi on jatkuvan kehityksen kohteena ja oppiminen ja tätä kautta kehittyminen tapahtuu kuin itsestään.

2.2 Omaehtoinen leikki

Christensen & Launer (1985) ovat määritelleet omaehtoista leikkiä. Heidän mukaansa omaehtoisella leikillä tarkoitetaan lasten itse keksimää toimintaa, johon aikuinen ei vaikuta millään tavalla. Tapahtumat leikissä alkavat ja etenevät lasten omien mielenkiintojen ja ajatusten mukaan. Leikin rakenne, sisältö ja käytännön järjestelyt päättää lapsi itse mutta myös leikin suunta voi muuttua lapsen näin halutessa. Omaehtoinen leikki ei voi näin ollen koskaan epäonnistua ja juurikin lapsen itse keksimä leikki on tärkeä osa normaalia lapsuutta. (Christensen & Launer, 1985, 94)

Omaehtoisen leikin aikana lapsi oppii monia tärkeitä taitoja, joita jokainen tarvitsee tulevaisuudessa tavallisissa arkielämän tilanteissa. Hintikan mukaan (2009) yhteistyö-, ongelmanratkaisu- ja ilmaisutaidot ovat muun muassa niitä taitoja, joita lapsi oppii omaehtoisen leikin aikana huomaamattaan. Näitä leikistä opittuja taitoja tarvitaan etenkin kouluun siirryttäessä. Lapset saavat hyvää harjoitusta leikin kautta muun muassa tunteiden hallintaan, itsehillintään, keskittymiskykyyn ja yhteistyötaitoihin. Kasvutavoitteelliset

hyödyt sekä opittavat taidot eivät ole kuitenkaan syy lapsen leikkiin, vaan lapsi nauttii aidosti leikkimisestä ja sen tuomasta ilosta. (Hintikka, 2009, 150)

Airas ja Brummer (2003) ovat todenneet, että lapsilla on sisäinen motivaatio ryhtyä omaehtoiseen leikkiin, eikä aikuisen yleensä tarvitse puuttua leikin syntyyn tai sen kulkuun. (Airas & Brummer, 2003, 176) Hakkarainen (1990) on sanonut, että kun lapsi on itse päättänyt ryhtyvänsä leikkiin, se vetää yleensä lapsen helposti mukaansa eli motivaatio on kohdallaan. Omaehtoinen leikki voi olla joko itsenäistä toimintaa tai useamman henkilön ylläpitämää ja se voi kestää muutamista sekunneista jopa viikkoihin. (Hakkarainen, 1990, 1)

Lasten oma-aloitteinen leikki ei edellytä palkitsemista tai ulkoista motivointia. Sisäisen motivaation avulla lapsi leikkii intensiivisesti ja paneutuu täysillä siihen, mitä tekee. Leikkiin uppoutuminen kokonaisvaltaisesti merkitsee lapselle älyllisiä ponnisteluja ja siinä on mukana vahvoja emootioita sekä uskoa omiin mahdollisuuksiin. (Hakkarainen, 2002, 133)

Päivi Janatuinen on tutkinut Pro gradu tutkielmassaan sitä, mitkä asiat kannustavat eniten lapsia ryhtymään omaehtoiseen leikkiin. Taulukkoa tarkasteltaessa voidaan huomata, että kaikista kannustavin asia oli lasten omat leikki-ideat. Kyseisen tutkimuksen mukaan lapset ryhtyvät leikkiin suurimmaksi osaksi omasta tahdostaan leikkiä. (Janatuinen, 2015, 49)

2.3 Ohjattu leikki

Omaehtoista leikkiä enemmän kouluissa käytetty on ohjattu leikki. Leikillä on erityinen merkitys oppimistoiminnan perustan luomisessa, kun lapsi siirtyy varhaiskasvatuksesta kouluun. Leikin käyttö osana opetusta muodostaa väliportaan oppimiseen eli tavoitteeseen koulussa. Alkuopetusikäinen lapsi kokee eri tilanteet leikkinä, joka kannustaa toimintaan. Opettajan ohjatessa, leikkiin on ujutettu sisältöjä ja tavoitteita opetussuunnitelmasta. (Helenius & Lummelahti, 2013, 215) Kuitenkin tärkeäksi on koettu se, kuinka lapsi tulisi ottaa huomioon opetustuokion aikana opettajan johtaessa leikkiä. Rusasen (2008) mukaan aikuisjohtoinen toiminta ja leikki ja näiden yhdistäminen koulussa onkin yksi merkittävimmistä oppimisteoreettisista kysymyksistä esi- ja alkuopetuksessa. (Rusanen, 2008, 249)

Vaikka kouluun siirryttäessä leikin tilalle tulee tavoitteinen ja tietoinen opiskelu, niin erityisesti alkuopetuksessa leikin merkitys on suuri ja tulee olla osana opetusta. Oppimistehtäviin liittyvät leikit ovat harjoituksia, joissa opettaja voi sitoa oppilaan ajatukset ja mielenkiinnon helposti asian ytimeen. Leikin kautta oppilaiden mielenkiinto ja motivaatio kasvaa, joka vaikuttaa asian mieleen jäämiseen ja tätä kautta oppimiseen. Näin oppilas oppii huomaamattaan leikin kautta. (Helenius & Lummelahti, 2013, 213–215)

Hakkaraisen (2002) mukaan sisäistä motivaatio voi säilyä myös ohjatussa leikissä. Sisäiseen motivaatioon perustuvat oppimistilanteet leikin kautta tuovat tutkimusten mukaan yleensä parempia oppimistuloksia. Leikkiin vaikuttaessa ulkopuolelta on kuitenkin otettava huomioon tiettyjä asioita, kuten se miten lapsi tulkitsee ulkopuolelta tulevia aloitteita. Tärkeää on se, että lapsi saa harjaannuttaa omaa tahtoaan ja leikissä tarjotaan vaihtoehtoja sen toteuttamisessa. (Hakkarainen, 2002, 133–134)

Vaikka ohjatussa leikissä pyritään lapsilähtöisyyteen ja käytetään lapsilta poimittuja teemoja, leikin pedagogisessa ohjaamisessa kasvattajat vaikuttavat ja karsivat aiheita niiden sopivuuden mukaan. Kasvattajat pyrkivät kannustamaan lapsia leikkimään kehittäviä leikkejä, joista heijastuvat kasvattajien käsitykset siitä mitä on kehittävä toiminta. Aikuinen voi vaikuttaa leikkiin joko suorasti tai epäsuorasti. Suora vaikuttaminen leikkiin vaikuttaa enemmän leikin kulkuun, sillä siinä opettaja voi keskeyttää leikkitilanteen ja muuttaa suunnan kulkua tai kehitellä leikkiin uusia sääntöjä. Epäsuorasti opettaja voi vaikuttaa leikkiympäristöön valitsemalla leikkiin tarvittavia välineitä ja järjestämällä tilan vastaamaan tarkoitusta. Myös lapsiryhmään liittyvät jaot ovat epäsuoraa vaikuttamista leikin muotoon. (Hakkarainen, 2002, 138–139)

Opetuksen eheyttäminen ja eri oppiaineiden yhdistäminen toisiinsa antaa mahdollisuuksia ja vapauksia käyttää lasten ikä- ja kehitystason mukaisia menetelmiä. Yhtenä menetelmänä leikki onkin yksi tärkeimmistä oppimista edistävästä toiminnoista koulun aloitusvaiheessa. Eri oppiaineita sulautetaan yhdeksi kokonaisuudeksi ja opetuksessa on mahdollista käyttää esimerkiksi retkiä, musiikkia, liikuntaa, tutkimista, pelejä ja seikkailuleikkejä. (Helenius & Lummelahti, 2013, 213–218)

Ohjattua leikkiä on monenlaista ja erilaisia leikkimuotoja käytetään eri kouluissa eri tavoin. Pistetyöskentely, sadut ja kertomukset, näytelmälliset leikit, nukketeatterinäytelmät, runot ja lorut, kauppaleikit ja luontoleikit ovat kaikki omalla tavallaan leikkiä. Koulussa opettajalla on vapaus valita mieleiset työskentelytavat, joilla

pyritään oppimistavoitteisiin. Ohjatulla leikillä on erityinen merkitys lapsen koulunkäynnin aloitusvaiheessa ja opettajan tehtävä on sisällyttää tätä opetukseen niin, että oppimistavoitteet täyttyvät. (Helenius & Lummelahti, 2013, 213–218)

2.4 Erilaisia leikkimuotoja

2.4.1 Roolileikki

Roolileikissä roolit ovat ydinasia, sillä roolien valinnoilla ja niiden vuorovaikutuksella toteutetaan leikin ideaa. Roolileikeillä voi olla myös tietty teema ja roolien omaksuminen ja niiden toiminta heijastuu lapsen omasta kokemusmaailmasta vuorovaikutuksissa toisten lasten kanssa. Yleensä leikin ehdottaja on leikissä pääroolissa ja taitavat leikkijät osaavat kääntää leikin kulkua omien kiinnostusten mukaan. (Helenius & Lummelahti 2012, 105–108).

Christensenin ja Launerin (1985) mukaan roolileikkejä leikkiessään lapset suorittavat sarjan mielekkäitä toimintoja, joilla pyritään tiettyyn haluttuun tulokseen. Ennen roolileikin alkua, lapsilla on mielikuva siitä, miten tapahtuvat etenevät ja päättyvät. Lapset suunnittelevat itse leikin juonen ja päättävät millaisia välineitä ja rooleja leikkiin kuuluu. Mielikuvitus on leikissä erityisen tärkeää ja se luo pohjan leikin etenemiselle. Lapset kuvittelevat jotain tapahtumaa, jonka haluavat toteutuvan ja haluna on saada aikaan jotain selkeästi määrättyä. (Christensen & Launer, 1985, 49–51)

Heleniuksen (1993) mukaan roolileikeissä eri roolit ovat kaikkein merkityksellisimpiä elementtejä. Kun lapsella on jokin tietty rooli, hän eläytyy johonkin leikin ulkopuoliseen asiaan. Eläytymisellä Helenius tarkoittaa sitä, että lapsi haluaa ja on kykenevä toimimaan jonkin esikuvan mukaisesti. Leikkiä tapahtuu roolitoimintojen välityksellä todellisten toimintojen kautta. (Helenius, 1993, 77)

2.4.2 Luovat leikit

Näytelmällisissä leikeissä tarina antaa leikille alun, lopun, tapahtumat ja sävyn sekä lapset toimivat sen esittäjinä vuorovaikutuksissa toisten lasten ja aikuisten kanssa. Näytelmällisten leikkien eri muotoja ovat muun muassa satuleikit, draama ja nukketeatteri (Helenius & Lummelahti, 2012, 123–132). Draaman avulla harjoitellaan myös moraalisen käyttäytymisen malleja ja tunnekasvatusta. (Hakkarainen, 1990, 172).

Myös rakenteluleikit ovat luovuutta vaativia leikkejä. Niiden keskiössä ovat eri materiaalit ja niiden kokeileminen. Lapsi suunnittelee ja rakentaa erilaisia luomuksia, joista syntyy näkyvä lopputulos. Materiaaleina voivat olla esimerkiksi luonnonmateriaalit, paperi tai erilaiset rakentelupalikat. (Helenius & Lummelahti, 2012, 135–147) Erilaiset taito- ja taideaineet luovat koulussa Kahrin mukaan mieluisia leikkikokemuksia. (Kahri, 2003, 39).

2.4.3 Sääntöleikit

Sääntöleikit ovat leikkien toinen päämuoto roolileikkien lisäksi ja tässä muodossa korostuu aikuisen merkitys leikin ja pelin ohjaajana. Opetusleikit ovatkin enimmäkseen sääntöleikkejä. Ne ovat osa perinteikästä lastenkulttuuria ja alkavat esikoulu-kouluiässä leikkien monipuolistuessa. Niillä on yleensä tavoite, johon pyritään leikeille ominaisin tavoin. Niinpä onkin tärkeää säilyttää leikin kulku ja päämäärä sitoutumalla yhdessä leikin sääntöihin. (Helenius & Lummelahti, 2012, 157)

Roolileikeistä sääntöleikkeihin siirryttäessä leikin juoni ja roolit jäävät taka-alalle, kun keskeiseksi osaksi leikkiä muodostuu säännöt ja niiden muodostaminen leikin edetessä. Leikkiin osallistujien on myös tärkeää noudattaa niitä tarkasti, että leikki sujuu niin kuin pitää. Jotkut sääntöleikit voivat olla myös sen verran monimutkaisia, että niiden eteneminen vaatii sääntöjen kirjaamista ja vaiheittaista noudattamista. (Hakkarainen, 1990, 183).

Christensenin ja Launerin (1985) mukaan sääntöleikeissä olennaista on tehtävän ratkaiseminen. Leikeissä ilmenee ennalta sovittu tema ja sen vastaava sisältö. (Christensen & Launer, 1985, 78–82) Leikkien kehittyessä ja kouluikään siirryttäessä sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu yhä enemmän kun leikissä on osallisena

useampia lapsia. On tärkeää, että sääntöleikeissä lapsi saisi vuorovaikutustilanteissa kehityksensä kannalta suotuisia ja merkityksellisiä kokemuksia. (Helenius & Lummelahti 2012, 157).

3 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta

Leikkiä on tutkittu aikaisemmin paljon ja monipuolisesti. Tutkimustietoa löytyy monien vuosikymmenien takaa, missä on luotu perusta leikin eri teorioille. Leikki on kuitenkin aina ajankohtainen aihe ja uutta tietoa on runsaasti saatavilla. Leikki on ollut aina tärkeä osa lapsen kasvua ja kehitystä ja leikin käyttöä opetuksessa on painotettu sekä mediassa että eri opetussuunnitelmissa. Erityisesti pienten lasten opetuksessa olisi hyvä käyttää leikkiä muun muassa motivointikeinona asioiden oppimiselle. Opettajalla onkin suuri vastuu saada oppilaat innostumaan ja motivoitumaan opittavasta asiasta.

Kun tutkimme lähemmin leikin aihetta ja etsimme sopivia lähteitä työhömmme, huomasimme, että leikkiä on tutkittu suurimmaksi osaksi havainnoimalla erilaisia leikkitilanteita. Lähes kaikki löytämämme tutkimukset leikistä oli suoritettu havainnoimalla tilanteita koulussa oppitunneilla tai välitunneilla. Tutkimuksia aiheesta löytyi paljon ja erityisesti halusimme saada vastauksia siihen, mitä leikki on alkuopetuksessa ja millaisia vuorovaikutustaitoja leikin kautta voi oppia. Näiden lisäksi kiinnitimme huomiota opettajan roolin leikin ohjaajana koulussa. Seuraavassa osiossa haemme vastauksia asettamiimme tutkimuskysymyksiin.

3.1 Leikki alkuopetuksessa

3.1.1 Leikki käytännössä

Leikkiä voi tapahtua monessa erilaisessa kontekstissa ja sillä on monenlaisia eri merkityksiä paikasta ja tilanteesta riippuen. Leikissä motivaation, luovuuden ja oppimisen taso voi olla todella korkea. Leikkiminen ja leikilliset harjoitukset tukevat erityisesti varhaisessa vaiheessa olevien lasten kehitystä ja erilaisten asioiden oppimista ja ymmärtämistä. (Wood & Attfield, 2005, 2)

Leikki liitetään usein pikkulapsiin, mutta kuitenkin, ihminen leikkii koko ikänsä. Draama, urheilu ja muut taiteet ovat olennainen osa aikuisenkin elämää ja vapaa-ajan viettoa.

Leikillä on kuitenkin erityinen merkitys oppimistoiminnan perustan luomisessa silloin, kun lapsi siirtyy kouluun. Leikin käyttö osana opetusta muodostaa väliportaan tavoitteiden toteutumiselle eli oppimiselle. Alkuopetusikäinen lapsi kokee leikillisen oppimistilanteen täysin leikkinä, joka kannustaa lasta toimimaan. Motivoituneena ja innostuneena lapsi oppii asian huomaamattaan. (Helenius & Lummelahki, 2013, 213)

Kouluvalmiuksien harjoittelu tulisi aloittaa jo varhaisessa vaiheessa päiväkodissa sekä oppimis-, ja koulutaitojen harjaantuminen tulisi jatkua koulun aloittamisen jälkeenkin. Brotheruksen, Hytösen ja Krokforsin (2002) mukaan varhaiskasvatuksen ja koulun välinen kuilu olisi hyvä olla häilyvä ja vähitellen toimintaa alettaisiin muokata enemmän koulumaiseen työskentelyyn. Toiminnan ollessa lapselle mielekästä ja tuttua päiväkodista, laskeutuminen koulumaailmaan ja oppimiseen sujuu huomaamatta. (Brotherus ym., 2002, 176)

Hakkaraisen (1990) mukaan leikki on mitä mainioin väline oppilaiden motivaation herättämiseen ja sitä kautta se innostaa myös oppimaan. Positiiviset oppimiskokemukset leikin avulla tukevat lapsen innostuneisuutta uuden oppimista kohtaan myös jatkossa. Leikin kautta paneutuminen koulutehtäviin tapahtuu helposti, sillä motiivit leikkeihin tulevat usein lapsesta itsestään. Leikkiä voidaan ohjata kiinnittämällä lapsen huomio ja motivaatio haluttuun asiaan, joka voi olla tavoite opetussuunnitelmasta. (Hakkarainen, 1990, 1-2)

Jantusen ja Rönbergin (1996) mukaan esiopetuksessa ja alkuopetuksen vaiheessa vapaa leikki muuntuu helposti opettajan johtamaksi toiminnaksi. Vaikka opettajajohtoinen leikki on tärkeää oppimistavoitteiden saavuttamisen kannalta, kouluissa tulisi myös olla aikaa omaehtoiselle leikille. Opettajan tulisikin juuri tiedostaa, että omaehtoisessa leikissä lapsi oppii taitoja elämää ja tulevaa koulupolkuaan varten ja se luo hyviä kouluvalmiuksia. Tämän takia omaehtoiselle leikille tulisi antaa tilaa myös kiireisen koulupäivän keskellä. (Jantunen & Rönberg, 1996, 119).

Erytisesti alkuopetuksessa leikki on olennainen osa opetusta. Esi- ja alkuopetuksessa pohjaa luodaan lasten elinikäiselle oppimiselle, tiedoille, taidoille ja asenteille. Koulussa tärkeää ei ole ainoastaan jokaisen oppiaineen hallinta vaan myös harjoittelu elämää varten. Koulutaitojen lisäksi tärkeitä taitoja elämää varten on muun muassa toisten kunnioittaminen, hyvät tavat, sääntöjen ja rajojen noudattaminen ja toisten ihmisten kanssa

toimiminen ja työskentely. Positiiviset oppimiskokemukset vahvistavat lapsen käsitystä itsestä ja auttavat kehittämään oppimaan oppimista. (Helenius & Lummelahti, 2013, 215)

Leikkiä ja leikillistä opetustyyliä on erityisen tärkeää jatkaa siirryttäessä esiopetuksesta perusopetukseen. Leikkiä käytetään alkuopetuksessa paljon esimerkiksi lukemaan opettamisen yhteydessä. Häkkilä (2011) on tutkinut Pro gradu -tutkielmassaan leikin käyttöä ja sen merkitystä lukemaan opettamisen yhteydessä. Tulosten mukaan kaikki opettajat olivat sitä mieltä, että lukemaan opettamisen yhteydessä leikin hyödyntäminen on erityisen tärkeää. Kun alkuopetusikäisiä lapsia opetettiin lukemaan, leikki oli merkittävässä osassa opettajien mielestä. Häkkilä käyttää tutkimuksessaan termiä "lukuleikki" tarkoittaen tällä lukemisen opettamiseen liittyviä leikkejä. Termi oli osalle opettajista tuntematon, mutta kun tätä avattiin, jokainen opettaja totesi, että käyttää opetuksessaan lukuleikkejä. Moni opettajista kertoi myös lasten nauttivan lukuleikeistä. Kun lapsi on motivoitunut, oppimista ja kehitystä tapahtuu. (Häkkilä, 2011, 60)

Tiitola ja Tikkanen ovat tutkineet Pro Gradu – tutkielmassaan joustavaa esi- ja alkuopetusta ja siihen liittyviä tekijöitä. Yhtenä osana tutkimustaan he käsittelevät leikkiä. He korostavat alkuopetuksessa leikin käyttöä etenkin lukemaan opettamisen yhteydessä. Leikkiä lisäämällä saadaan monipuolisia ja vaihtelevia työtapoja osaksi tavallisia oppitunteja. (Tiitola & Tikkanen, 2012) Joustava opetus etenkin alkuopetuksessa on ollut paljon pinnalla viime aikoina. Joustavassa opetuksessa leikin käyttö mahdollistaa erikäisten ja tasoisten oppilaiden oppimisen mielekkäällä tavalla. Leppälä (2007) näkee, että lisäämällä alkuopetukseen uusia ja vaihtelevia työtapoja, kehitetään alkuopetusta ja sen laatua. Tästä esimerkkinä on käytetty lukemaan opettamista ja sen eri muotoja. On kehitetty muun muassa erilaisia leikkejä, joilla voi vahvistaa lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen valmiuksia. (Leppälä, 2007, 191) Juurikin lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen ovat esi- ja alkuopetuksen tärkeimpiä taitoja ja näitä taitoja harjoiteltaessa leikki on yksi oiva väline.

3.1.2 Leikki ja opetussuunnitelmat

3.1.3 Esiopetuksen opetussuunnitelma ja leikki

Esiopetuksen tärkeimpänä tehtävänä on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimisen edellytyksiä. Esiopetuksen toiminta suunnitellaan niin, että se on lapsilähtöistä ja tukee lapsen minäkuvaa ja –käsitystä. Toiminta perustuu vahvasti leikin eri muotoihin. Leikin avulla vahvistetaan myös lapsen sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa. Vuorovaikutustaitojen opettelusta leikin kautta mainitaan toimiminen yhteistyössä muiden kanssa ja tavoitteiden asettaminen sekä omalle että yhteiselle toiminnalle. (Opetushallitus 2014, a, 12, 14, 16).

Opetussuunnitelmassa (2014) mainitaan, että leikille on annettava sijaa, se on lapselle ominaisin tapa oppia ja sillä on tärkeä merkitys kielen kehittymisessä, kulttuuri-identiteetin muodostumisessa ja tunteiden käsittelyssä. Lisäksi oppimisympäristöt tulee suunnitella siten, että ne tarjoavat mahdollisuuksia sekä leikille että luovalle toiminnalle. (Opetushallitus 2014, a, 23). Toisin kuin Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) Esiopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) omaehtoinen leikki mainitaan olennaisena osana esiopetusta. Myös poiketen perusopetuksesta esiopetuksen tavoitteissa mainitaan eri leikkimuodot, kuten perinneleikit ja roolileikit. Esiopetuksessa voidaan hyödyntää myös leikkikaluja. (Opetushallitus, 2014, a, 28, 34–35, 37)

3.1.4 Perusopetuksen opetussuunnitelma ja leikki

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa leikki on mainittu lähes jokaisessa laaja-alaisessa osaamistavoitteessa. Erityisesti leikki on mainittu osana vuorovaikutusta ja vuorovaikutustaitojen oppimista ja leikin toteuttaminen koulussa antaa lapselle mahdollisuuden harjoitella työskentelyä ja toimimista erilaisten ihmisten kanssa. Erilaisten leikkien avulla kehittyy muun muassa mielikuvitus, kekseliäisyys, ilmaisutaidot ja leikin kautta lapsi oppii tunnistamaan ja ilmaisemaan omia tunteitaan. (Opetushallitus, 2014, b, 100). Leikki onkin osa koululaiseksi kasvamista ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) sanotaan, että työtavoissa korostuvat havainnollisuus ja toiminnallisuus, leikki ja pelillisuus sekä mielikuvitus ja tarinallisuus. (Opetushallitus, 2014, b, 98).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa leikki on mainittu 1-2 vuosiluokilla jokaisen oppiaineen kohdalla. Leikkiä painotetaan erityisen paljon liikunnassa ja äidinkiielessä, mutta leikillinen painotus näkyy alkuopetuksen jokaisessa oppiaineessa. Alkuopetuksen liikunnassa pääpaino on liikunnallisilla leikeillä kun taas 3-6 vuosiluokkien kohdalla leikin rinnalle on asetettu eri lajien osaaminen. Myös äidinkiielessä leikki on mainittu huomattavasti useampaan kertaan kuin muissa oppiaineissa. Vuosiluokkien 1-2 äidinkiielessä leikitellään kielellä sanaleikkien ja -lorujen muodossa sekä kieltä tutkitaan erilaisten teatteri-, draama- ja roolileikkejä hyödyntäen. (Opetushallitus, 2014, b, 104)

3.1.5 Opetussuunnitelmien vertailua ja havaintoja

Teimme vertailua vuosien 2004 ja 2014 opetussuunnitelmien välillä. Tutkimamme mukaan leikin merkitys on huomattu ja noteerattu paremmin uudemmassa opetussuunnitelmassa. Uudessa opetussuunnitelmassa leikki ja leikillisuus on mainittu huomattavasti useampaan kertaan, kuin vanhassa opetussuunnitelmassa. Etsi -toimintoa käytettäessä hakusanalla leik* osumia tuli vuoden 2014 opetussuunnitelmassa 74, kun taas aikaisemmassa opetussuunnitelmissa osumia oli vain 41. (Opetushallitus, 2004, b; Opetushallitus, 2014, b). Olikin erittäin mielenkiintoista huomata, kuinka paljon enemmän leikkiä on painotettu vain kymmenen vuoden aikana. Leikkiä on kuitenkin tutkittu todella pitkään ja sen merkityksestä yksilön kehitykselle on tiedetty kauan aikaa.

Myös esiopetuksen osalta ero aikaisempiin opetussuunnitelmiin oli vielä huomattavampi. Vertaillessamme aikaisempiin esiopetuksen opetussuunnitelmiin huomasimme, että nykyisessä opetussuunnitelmassa on huomioitu leikki useampaan otteeseen, kuin aikaisemmissa (2000 ja 2010). Etsi-toimintoa käytettäessä hakusanalla leik* osumia tulee vuoden 2000 opetussuunnitelmassa 13 ja vuoden 2010 on 14. Uusimmassa vuoden 2014 esiopetuksen opetussuunnitelmassa osumia saa yli kolme kertaa enemmän. Tuloksia kertyi yhteensä 46. (Opetushallitus, 2014, a; Opetushallitus, 2010 & Opetushallitus, 2000).

Oli todella yllättävää, kuinka suuresti leikin merkitys on noussut sekä esiopetuksen että perusopetuksen opetussuunnitelmassa vain muutaman vuoden aikana. Kuvittelimme, että erityisesti esiopetuksen opetussuunnitelmissa leikki olisi mainittu suunnilleen saman verran sekä uudessa että vanhassa opetussuunnitelmissa. Kuitenkin leikki on varhaiskasvatuksessa lapsen kehityksen kannalta tärkeä osa ja ajattelimme, että leikkiä olisi painotettu enemmän jo aikaisemmin.

3.2 Leikki ja vuorovaikutus

3.2.1 Vuorovaikutustaitojen kehittyminen ja leikki

Launosen (2007) mukaan hyvin kehittyvät lapset omaksuvat vuorovaikutustaidot lähes itsestään, mutta viestinnän, kielen ja puheen kehityksessä on yksilöllisiä eroja. Ensimmäisten vuosien aikana lapsi oppii puhumaan ja vuorovaikuttamaan toisten ihmisten kanssa. Lapsi tarvitsee kuitenkin paljon kokemuksia mukavista ja hyödyllisistä vuorovaikutustilanteista muiden ihmisten kanssa. Lapsen varhaiset vuorovaikutuskokemukset luovat kielen kehityksen ja myöhemmän viestinnän perustan. (Launonen, 2007, 7-8)

Myös Laaksonen (2012) on tutkinut vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Hänen mukaansa lapset oppivat nopeasti perheessään vastavuoroisen sosiaalisen kanssakäymisen luonteen. Kotona opittuja vuorovaikutusmalleja hyödynnetään ja muokataan myöhemmin vertaisten keskuudessa. Vastavuoroisuuteen perustuvilla vertaissuhteilla onkin merkittävä osuus lapsuuden kehitysprosessissa. (Laaksonen, 2012, 3-4)

Launosen (2007) mukaan pieni vauva tarvitsee vuorovaikutustaitojensa kehittymiseen muita ihmisiä. Lapsen vanhemmat tulkitsevat vauvan varhaista toimintaa ja vastaavat tämän viesteihin. (Launonen, 2007, 7-8). Lapsen aktiivinen toimijuus ja sosiaalinen vastavuoroisuus perustuu varhaisessa vaiheessa hymyyn vastaamiseen hymyllä ja vuorottelevalla puheella. (Laaksonen, 2012, 3). Näin ollen jo pieni lapsi on aktiivinen keskustelukumppani. Vanhempien avulla lapsi selviytyy sellaisista vuorovaikutuksen toiminnoista, joita on edessä tulevaisuudessa hänen oppimisessaan. Onnistumisen kokemusten kautta lapsi oppii toimimaan itsenäisesti ja näin viestintä ja vuorovaikutustaidot kehittyvät ja lapsi kasvaa vuorovaikuttavaksi yhteisönsä jäseneksi. (Launonen, 2007, 7-8).

Kommunikointi ja vuorovaikutus ovat taitoja, jotka kehittyvät jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Huhtasen mukaan positiivisen palautteen kautta aikuisen ja lapsen vuorovaikutus vahvistaa lapsen itsetuntoa ja hyvää käyttäytymistä. (Huhtanen, 2007, 18) Kotoa siirryttäessä päivähoitoon lapselle tarjoutuu ensimmäinen mahdollisuus kehittää

vuorovaikutustaitoja vertaisyhteisössään leikin kautta. Se onkin tärkeä keino lapselle osallistua päiväkotiyhteisöön ja läheiset vertaissuhteet kehkeytyvätkin merkittävästi leikin ympärille. (Laaksonen, 2012, 5).

Lapsi oppii vuorovaikutuksessa ystävyysuhteiden solmimista ja ylläpitoa, leikkimisen taitoja, kompromissien tekoa ja yhteistyötaitoja, pettymyksiä sietoa sekä itsensä arvostamista. (Ikonen, 2006, 153). Positiiviset vertaissuhteet, joissa lapsi tulee hyväksytyksi, vaikuttavat lapsen sosio-emotionaaliseen kehitykseen suotuisasti, kun taas torjutuksi tuleminen aiheuttaa kehitykselle riskitekijän.

Laaksonen (2012) on analysoinut useisiin tutkimuksiin pohjautuen, että vertaisten hyväksyntä johtaa vuorovaikutuksen positiiviseen kehään, missä vuorovaikutustaitoja voidaan edelleen suotuisasti kehittää. Toisaalta vertaisten torjunta on yhteydessä kiusaamis- ja eristäytymiskokemuksiin, mikä johtaa vuorovaikutuksen negatiiviseen kehään, eli pienempiin mahdollisuuksiin harjoittaa omia vuorovaikutustaitoja. On huomattava, että jatkuvalla torjunnalla vertaisryhmässä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia ja negatiivisen status vertaisten keskuudessa voi seurata vahingollisesti myöhempisiin vaiheisiin lapsen elämässä. (Laaksonen, 2012, 5, 12–13).

On siis erittäin tärkeää, että lapsi otetaan vertaisryhmään mukaan ja saa leikkikokemuksia siellä. Näin lapsi pääsee harjaannuttamaan vuorovaikutustaitojaan, mitä pystytään Hakkaraisenkin mukaan tekemään parhaiten tasavertaisessa lapsiryhmässä. Vertaisten kanssa leikkiessä lapsi kykenee ilmaisemaan itseään vapaammin sekä kokeilemaan vapaammin, kuin aikuisen kanssa. Vuorovaikutus aikuisen kanssa on vakavampaa, missä lapsella on enemmän suoriutumispaineita. Hyvässä lapsiryhmässä lapsi saa sellaisia voimavaroja, mitä aikuissuhde ei voi antaa. Vuorovaikutuksissa vertaisten kanssa lapsi oppii itsenäisemmäksi, omatoimisemmaksi ja lisäksi se luo edellytyksiä kielelliselle kehitykselle. Leikkiessä yhdessä muiden lasten kanssa onkin välttämätöntä ymmärtää toista, jotta pystyy sopimaan leikin kulusta. (Hakkarainen, 2002, 168)

3.2.2 Leikki vuorovaikutustaitojen kartuttajana

Kahrin (2003) mukaan lapsi kommunikoi leikin kielellä, jolloin vuorovaikutustaidot pääsevät kehittymään leikkiessä yhdessä muiden lasten kanssa. (Kahri, 2003, 40–41).

Leikin kautta lapsi oppii juuri niitä taitoja, joille myöhempi oppiminen tulevaisuudessa rakentuu. Esimerkiksi toimintaan sitoutumista, sen kehittämistä ja toisten huomioonottamista harjoitellaan leikissä. Ne ovat myös tulevaisuuden työelämässä olennaisia taitoja. Leikki on kokonaisvaltaista ja siinä opetellaan monia asioita samaan aikaan. (Wilenius, 2002, 22). An-ningin (1997) mukaan leikki on lisäksi väline, jonka avulla voidaan edistää fyysistä, sosiaalista, mielenterveydellistä ja älyllistä hyvinvointia. (Anning, 1997, 33–37).

Wileniuksen mukaan leikki kehittää kielen oppimista ja sosiaalisia taitoja. Leikki perustuu kuvitteluun ja toisten asemaan asettumiseen ja leikkiessään lapset toimivat yhdessä, neuvottelevat ja sopivat asioista keskenään. (Wilenius, 2002, 22–23). Leikki luo edellytyksiä myöhempiä oppimista varten ja Hakkaraisenkin mukaan erityisesti leikin sekä kielen kehitys ovat yhteyksissä toisiinsa. Hän on myös samoilla linjoilla neuvottelutaitojen kehittymisestä roolileikkien avulla. Jotta leikin jatkuminen turvautuisi, leikin etenemisen suunnittelussa neuvottelu on näkyvää ja lapset pyrkivät ratkaisemaan siinä syntyviä konflikteja. (Hakkarainen, 2002, 130 & 134). Kielen kehittyminen on tärkeä taito vuorovaikutustilanteissa, että väärinkäsityksiltä vältytään ja saadaan yhteisymmärrys asioista.

Hakkaraisen (2002) mukaan roolileikeissä edellytetään lapselta ymmärrystä sosiaalisten suhteiden järjestelmästä sekä siinä harjaannutetaan vuorovaikutussuhteiden tekniikkaa. Leikissä lapsi oppii ottamaan huomioon toisen henkilön asemaa ja asettumaan tämän näkökulmaan. Roolileikeissä mahdollisuus vaihtaa näkökulmaa aiheuttaa sen, että lapsi vapautuu minäkeskeisyydestään ja samalla harjoittelee kontrolloimaan omaa käyttäytymistään toteuttaessaan tiettyä roolia. Hakkaraisen mukaan leikin ja ajattelun kehitys ovat yhteyksissä toisiinsa sekä lapsi rakentaa omaa minäkuvaansa leikkiessään. (Hakkarainen, 2002, 123–130)

Myös Kahri (2003) on tutkinut leikin merkitystä minäkuvalle, eli käsitykselle itsestä. Hänen mukaansa leikki tukee lapsen persoonallisuuden kehittymistä ja lapsi antautuu siihen kokonaisvaltaisesti. Leikissä onkin mukana kaikki aistit, keho, mielikuvitus, sekä lapsi käsittelee leikissä monenlaisia tunteita ja kokemuksia. Yhteisleikissä lapset jakavat omia kokemuksiaan ja samalla kehittymään pääsevät vuorovaikutustaidot, kuten yhteistyötaidot, kommunikaatio ja empatia. Myös lapsen moraalit ja asenteet kehittyvät. (Kahri, 2003, 40–41)

Ruoppilan (1995) mukaan lapsi harjoittelee leikkiessään ensin sosiaalisia taitoja, ennen kuin osaa siirtää ne todellisiin tilanteisiin. Leikissä lapsi voi hallita sellaisia sosiaalisia taitoja, mihin ei vielä leikin ulkopuolella kykene. Taitoja, jotka kehittyvät ensin leikissä ovat esimerkiksi eettis-moraalisäädösten mukaan toimiminen, kuten myös yleiset toiminnan ja yhteisten työtehtävien järjestelyn taidot. (Ruoppila, 1995, 36)

Lasten keskuudessa liikuntaa sisältävät leikit ovat suosittuja ja kouluikäisen lapsen tuleekin liikkua paljon. Fyysisten taitojen lisäksi pelaaminen opettaa lapselle vuoron odottamista, sääntöjen noudattamista ja toisten huomioon ottamista. Liikuntaan sisältyvä kilpailu onkin yksi niistä tekijöistä, joihin leikin viehätys joskus perustuu. (Kahri, 2003, 39).

Myös Rusanen (2008) on tutkinut leikkiä esikouluikäisten keskuudessa. Leikkien ja pelien tiimellyksessä pienet lapset vasta opettelevat sosiaalisen elämän pelisääntöjä, missä joudutaan kohtaamaan myös pettymyksiä. Aina ei voi voittaa ja aikuisilla on roolinsa aluksi suurilta tuntuvien pettymysten käsittelyssä. Toisinaan aikuinen on sovittelijana lasten keskinäisissä leikin aikana syntyneissä konflikteissa, minkä Rusanen näkee tärkeäksi pedagogiseksi tehtäväksi. Tilanteisiin puuttuminen on tärkeää siksi, että ongelmat vertaisryhmässä voivat johtaa jatkuvaan kielteiseen kehään ja olla riskitekijä lapsen kehitykselle. (Rusanen 2008, 94–97)

Leikkimisellä on yhteys kognitiivisten taitojen, lasten suhteellisuuden tajun ja neuvottelutaitojen kehitykseen. Leikillä on lisäksi havaittu yhteys kognitiivisten strategioiden kehitykseen, kuten esimerkiksi itsesäätelyyn, sääntöjen ymmärtämiseen, kertomusten mieleen palauttamiseen ja laaja-alaiseen ongelmanratkaisuun. Joustava ajattelu on edellytys luovuuden kehittymiselle. (Rusanen 2008, 252–253) Nämä taidot ovatkin olennainen osa ja liittyvät läheisesti hyviin vuorovaikutustaitoihin.

3.3 Opettaja leikin ohjaajana ja luokan ilmapiirin rakentajana

3.3.1 Aikuinen leikin ohjaajana

Eri teoreetikoilla on erilaisia näkemyksiä siitä, millainen rooli aikuisella on leikin ohjaajana. Piaget (1962) korostaa lapsen omaa aktiivisuutta ja hänen mielestään aikuisten ei tarvitse ohjata tai opettaa lasta leikkimään. Aikuisen tehtävänä on tukea lasta tarvittaessa

lapsen leikki-ideoiden ja toiveiden toteuttamisessa. Tätä tukea voi tarjota esimerkiksi antamalla leikkiin tarvittavia esineitä ja leikkirauhaa. (Piaget, 1962)

Vygotskyn ajattelu aikuisesta leikin ohjaajana poikkeaa Piaget'n ajattelutavasta. Vygotskyn (1978) mukaan aikuisella on merkittävä rooli leikissä. Leikissä lapsi pystyy suorituksiin, joihin ei välttämättä pysty leikin ulkopuolisessa elämässä. Leikissä haasteet ovat lapsen taitotason yläpuolella. Aikuisen tehtävänä onkin havainnoida leikkiä, koska leikistä voi nähdä lapsen mahdollisen kehityksen suunnan. Toinen tärkeä tehtävä aikuisella leikin ohjaajana on luoda mielekäs ja virikkeellinen toimintaympäristö, jossa lähikehityksen vyöhykkeelle pääsy on mahdollista. (Vygotsky, 1978, 101–104)

Aikuisella on siis merkitystä leikin ohjaajana. Heleniuksen mukaan (1993) leikkiä ohjatessaan ja havainnoidessaan aikuinen saa merkityksellistä tietoa lapsen kehityksestä. Aikuinen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, mihin suuntaan leikit ja tätä kautta lapsi kehittyy. Aikuisella on oma rooli ympäristön rakentajana, leikin pedagogisena ohjaajana sekä lapsen toiminnan tukijana. Helenius mainitsee, että aikuisella on merkittävä rooli etenkin leikin aloittamisessa ja välineiden saatavuuden kannalta. Ohjaaja voi ohjata lapsia aloittamaan leikki esimerkiksi tarjoamalla sopivia ja innostavia virikkeitä ja tarvikkeita. (Helenius, 1993, 98–100)

Ohjaajan on tärkeä huolehtia, että lapset saavat toteutettua omat leikki-ideansa. Usein lapset pääsevät itse haasteiden yli, mutta joskus pieni ohjaus aikuiselta auttaa lapsia pääsemään leikkiin ilman teknisiä vaikeuksia. Helenius muistuttaa myös, että lasten olisi hyvä leikkiä monenlaisia eri leikkejä eikä jumittua pitkäksi aikaa yhteen leikkiin. Ohjaaja voi muistuttaa lapsia jostain leikkimuodosta, jota ei ole leikitty vähään aikaan ja yrittää motivoida lapsia kyseiseen leikkiin. (Helenius, 1993, 98–100).

Hakkaraisen (1990) mukaan aikuinen voi joskus tulla leikkiin mukaan, jolloin hänellä on enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa sieltä käsin leikin kulkuun oman roolinsa kautta. Tällöin aikuinen voi vaikuttaa osallistamalla sellaisia lapsia, jotka muulloin arkailevat tulla leikkiin mukaan. Osallistamalla leikkiin aikuinen voi myös oivaltaa sellaisia asioita, mitä ulkopuolelta tarkkaillessa ei ole nähnyt. Hakkarainen mainitsee tehokkaana apuvälineenä aikuisen ja lapsen välillä nukun. Kun aikuinen puhuu nukun kautta, sisältö on lapselle helpommin omaksuttavammassa muodossa. (Hakkarainen, 1990, 250).

Mäntynen (1997), Hännikäinen (1995) sekä Helenius (1993) ovat kertoneet aikuisen osallisuudesta leikin ohjaajana ja siitä, millä tavoin aikuinen ohjaa leikkiä. Leikin ohjauksessa voidaan käyttää joko välittömiä tai välillisiä vaikuttamisen keinoja. Välillisesti tapahtuvassa ohjauksessa aikuinen vaikuttaa leikkiin kuuluviin tekijöihin ja varmistaa, että leikillä on ulkoisia edellytyksiä. Epäsuoria eli välittömiä menetelmiä käytettäessä, aikuinen ei vaikuta leikkiin leikki tilanteen aikana. Aikuinen auttaa leikin luonnistumista järjestämällä tilanteita leikille. Myös leikkimateriaalien valinta, tilan ja ajan järjestäminen, lapsiryhmän muodostus ja opetuksen käyttö hyväksi ovat välittömän menetelmän keinoja. (Mäntynen, 1997, 45–47; Hännikäinen, 1995, 90–95 & Helenius, 1993, 98–100)

Hyvönen, Kangas, Kultima ja Latva (2007) ovat toteuttaneet Let's Play! -hankkeen, missä opettajia haastatteleamalla selvitettiin muun muassa heidän rooliaan leikillisessä toiminnassa. Tutkimuksessa havaittiin kolme keskeistä roolia, joista ensimmäinen on opettajan henkilökohtaiset valmiudet. Tällä tarkoitetaan opettajan joustavuutta, tilannehallintaa ja kykyä toimia yllättävissäkin tilanteissa, mitä leikin aikana syntyy. Opettajan valmiuksiin kuuluu haastatteluiden mukaan myös tärkeänä osana oman opetuksen reflektointi ja halu uudistaa omaa toimintaansa. (Hyvönen, Kangas, Kultima & Latva 2007, 116–118).

Toisena osa-alueena on opetuksen suunnittelu, missä huomioidaan leikillinen prosessi integroituna kokonaisuutena. Suunnittelussa otetaan huomioon myös aiheeseen orientoituminen, joka motivoi lasta itse toimintaan. Suunnitteluvaiheessa opettajan on huomioitava leikissä tarvittava rekvisiitta, lasten roolit ja omaan teemaan perehtyminen sekä opettajan oma osallistuminen toimintaan. Opettaja suunnittelee myös, kuinka leikissä opittuja asioita kootaan yhteen lopuksi. (Hyvönen ym. 2007, 118–121).

Viimeinen opettajan tehtävä leikillisen toiminnan ohjaamisessa on oppimaan ja kasvamaan saattaminen. On tärkeää ottaa lapsi ja hänen tarpeensa huomioon eri näkökulmista. Emotionaalisten tarpeiden tukemiseen leikissä kuuluu huolehtiminen turvallisuuden kokemuksen tunteesta, erilaisten lasten onnistumisen kokemusten mahdollistaminen ja tuen tarjoaminen tarpeen mukaan. Opettajalla on lisäksi vastuuta leikin rauhan varmistamisesta. Leikin kautta oppimisessa mainitaan ruumiillisuus ja toiminnallisuus, mistä esimerkkinä on rytmien opettelu kehon avulla. Asiat iskostuvat paremmin lapsen mieleen, kun hän pääsee tekemään ja toimimaan itse. (Hyvönen ym., 2007, 121–123).

Hyvösen ym. (2007) tutkimuksessa nousi voimakkaasti esille opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus ja keskusteleva ilmapiiri. Opettajan rooli leikkitoiminnassa on saattaminen ajattelemaan ja oivaltamaan itse, mutta yhtä lailla opettajan mainitaan olevan kaitsija, turvaaja, ohjaaja, neuvoja, motivoija, kannustaja ja rohkaisija, kyseenalaistaja, tarkkailija sekä aktivoija. (Hyvönen ym., 2007, 123–124).

Nykyiset tutkimukset ja niiden tulokset aikuisen roolista leikin ohjaajana eroavat paljon Piaget'n näkemyksestä, joka ei näe aikuisella olevan suurta merkitystä leikin ohjaamisessa. Nykypäivän tutkijat taas ovat enemmän Vygotskyn teorian kannalla siitä, että aikuisella on tärkeä asema leikissä ja sen ohjaamisessa uuden oppimisen kannalta. On nähtävissä, että aikuinen voi toiminnallaan tukea lapsen tunne-elämän kehitystä ja luoda turvallisuuden tunnetta kasvuympäristössä antamalla leikille tilaa.

3.3.2 Opettaja luokan ilmapiirin rakentajana ja ryhmäytyminen

Opettajan on tärkeää luoda luokassa hyvä ryhmähenki ja toisia kunnioittava ilmapiiri. Ryhmäytymistä ja sen tukemista on tutkittu paljon taiteen avulla. Himbergin ja Jauhaisen (2003) mukaan ryhmäksi ei voida kutsua mitä tahansa ihmisjoukkoa vaan ryhmässä ihmisillä täytyy olla jonkinlainen side ja vuorovaikutusta toisiaan kohtaan. Heidän mukaan ihmisjoukon muodostumiseen ryhmäksi tarvitaan myös paljon aikaa. (Himberg & Jauhainen, 2003, 98) Hiisijärven, Heiskanen ja Blombergin (2011) havaintojen mukaan ryhmässä on oltava tunne yhteenkuuluvuudesta sekä halu puhalttaa yhteen hiileen. Ryhmässä tulee olla yhteiset tavoitteet ja kulttuuri, jotta ryhmän toiminta on mahdollista. (Hiisijärvi, Heiskanen & Blomberg, 2011)

Ohjaajalla on suuri merkitys ryhmän muodostumisessa ja ylläpitämisessä. Launonen ja Raehalme (2003) ovat kertoneet, että ohjaajalla on suuri merkitys juurikin ryhmän alulle laittamisessa. Ohjaaja voi vauhdittaa ryhmän toimintaa ja kun ryhmä osaa hyödyntää ohjaajaa, se tukee ja ohjaa ryhmää itseohjautuvuuteen ja haastaa älyllisiin ponnisteluihin. (Launonen & Raehalme, 2003, 39)

Opettajan tai ohjaajan on tärkeää auttaa ryhmää ryhmäytymisessä. Rovion (2009) mukaan opettajan on huomioitava ryhmäyttämisympäristössä oleva turvallisuuden aste, palautteenantotyylit sekä vuorovaikutuksen luonne. Ryhmäyttämisen alkuvaiheessa

sääntöjen laatiminen ja noudattaminen on eriarvoisen tärkeää ja tämä vaikuttaa ryhmän kiintymiseen ja lisää turvallisuutta ja luottamusta muita kohtaan. (Rovio, 2009, 174–176)

Salovaaran ja Honkosen (2011) mukaan ilmapiirin rakentaminen on erityisesti opettajan vastuulla. (Salovaara & Honkonen, 2011, 26) Laine (2005) mainitsee, että ryhmän ilmapiirillä on paljon vaikutusta ryhmän rakenteeseen ja hyvän olon kokemukset ryhmässä luovat turvallisuuden tunnetta ja lisää luottamusta ryhmäläisten välillä. (Laine, 2005, 240) Opettajan tulee myös tiedostaa ryhmän sosiaalinen rakenne. Repo-Kaarenon (2007) mukaan opettaja säätelee ryhmää ja sen toimintaa omalla käytöksellä ja antaa oppilaille mallin siitä, millainen käyttäytyminen on hyväksyttävää ja millainen ei. (Repo-Kaarento, 2007, 84)

Opettajan tulee huomioida ryhmän toiminnan ohjaajana myös sukupuolierot. Hyvönen ym. (2007) pitävät tutkimuksessaan tärkeänä kollaboratiivisuutta, millä tarkoitavat ryhmäytymisen edistämistä. Heidän mukaansa tyttöjen ja poikien yhteistoiminta ja ryhmäyttäminen onnistuu parhaiten pelien ja leikkien avulla. Tässä on huomattavaa, että opettajan tehtävänä on varmistaa, että toiminnassa ei vahvisteta stereotyyppioita sukupuolien eroista vaan tärkeää on luonteva yhteistoiminta. (Hyvönen ym., 2007, 123).

Ryhmäyttäminen on siis erittäin tärkeää hyvän ilmapiirin saavuttamisen kannalta. Opettaja voi omalla käyttäytymisellään vaikuttaa merkittävästi ryhmän toimintaan ja käyttäytymiseen. Laineen (2005) mukaan tärkeää on opettaa lapset hyväksymään erilaisuutta ja toimimaan kaikenlaisten ihmisten kanssa. Vaihtelemalla pareja ja ryhmiä luokan sisällä opettaja antaa oppilailleen mallia siitä, että jokaisen kanssa voi tehdä yhteistyötä. (Laine, 2005, 242) Osallistaminen ei kuitenkaan Laaksosen (2012) mukaan ole yksiselitteinen tehtävä opettajalle. Pari- ja ryhmätyöskentely eivät aina suju oppilaille niin, että kaikki automaattisesti osallistuvat ja yhteistyö on vastavuoroista. (Laaksonen, 2012, 16).

Laaksonen (2012) on tutkinut laajasti vertaisryhmien dynamiikkaa, vertaissuhdetaitoja ja lasten osallisuutta vertaisryhmässä. Hänen mukaansa aikuisen tai esimerkiksi opettajan merkitystä myönteisten vertaissuhteiden tukemisessa ei saisi unohtaa. Tilanteessa jossa lapsi arkailee tai ei tiedä kuinka lähestyä vertaisiaan, opettaja voi tuetusti viedä leikkiin mukaan. Kun lapsi saa malleja miten toimia päästäkseen vertaisryhmän mukaan, hänen on myöhemmin helpompi osallistua oma-aloitteisesti kun on saanut positiivisia kokemuksia osallistumisesta. (Laaksonen, 2012, 13–14).

Kun lapsi pääsee vertaisryhmänsä hyväksytyksi jäseneksi ja hänet otetaan mukaan, hän pääsee vuorovaikutustaitojen kehittämisen positiiviseen kierteseen ja pääsee harjoittamaan yhä edelleen myös tärkeitä ryhmässä toimimisen taitoja. Myös vuorovaikutustaitojen aktiivinen harjoittelu luokassa antaa sosiaalisesti taitavammille työkaluja tukea myös muiden lasten osallisuutta. (Laaksonen, 2012, 15–16)

Vertaisryhmän torjunnalla ja ulkopuolelle jäämisellä on Laaksonen (2012) mukaan kauaskantoisia vaikutuksia ja siksi ryhmäyttäminen onkin tärkeää, ettei kukaan jää ulkopuoliseksi. Vertaisryhmästä ulkopuolelle jääminen voi johtaa vuorovaikutustaitojen negatiiviseen kierteseen, mistä ei ole helppo päästä omin avuin pois. Monesti tämä voi johtaa myös kiusaamistapauksiin. (Laaksonen, 2012, 15–16).

4 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkiessamme leikkiä huomasimme, että tutkimusta on tehty aiheesta paljon ja sen määrittely on haastavaa. Vaikka teorioita on todella monia ja ne eroavat toisistaan, ne eivät välttämättä sulje toisiaan pois vaan tukevat toinen toistaan. Tämä on osoitus siitä, että leikillä on moniulotteinen tarkoitus ja sillä on useita merkittäviä hyötyjä kehityksen kannalta. Tämän takia suunniteltaessa oppimisympäristöjä leikillisyyttä tulisi ottaa huomioon, jotta jokainen lapsi saa kokea oppimisen riemun leikin kautta.

Vertaillessamme opetussuunnitelmia sekä esiopetuksen että perusopetuksen osalta havaitsimme, että leikki on saanut yhä enemmän sijaa opetuksessa. Yllättävää oli se, kuinka paljon oli eroavaisuuksia vanhojen ja uusien opetussuunnitelmien välillä. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) oli edelliseen opetussuunnitelmaan verrattuna melkein puolet enemmän mainintoja leikistä, kun taas Esiopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) oli edelliseen verrattuna jopa kolme kertaa enemmän mainintoja. Perusopetuksen puolella huomattavaa oli myös se, että leikillisyyttä sisältyi jokaiseen oppiaineisiin alkuopetuksen puolella. Kandidaatin tutkielman aiheemme osoittautuikin siis todella ajankohtaiseksi.

Kuten opetussuunnitelmia verratessa voidaan huomata leikin olevan nyt pinnalla, myös mediassa keskustellaan paljon leikin merkityksestä lapsen kehitykseen. Nykyään puhutaan paljon siitä, että lapset aikuistuvat liian nopeasti ja alkavat murehtia aikuisten ongelmista jo liian varhain. Sekä meidän mielestämme että monien tutkijoiden mielestä aikuistumiseen ei tulisi kiirehtiä eikä lapsenmielisyyttä tulisi aliarvostaa.

Lapsen omaehtoiselle leikille on hyvä antaa tilaa opetuksen keskellä. Vapaa leikkimuoto on tärkeää, mutta pedagogisessa opettajan ohjaamassa leikissä lapsi oppii samalla tärkeitä opetussuunnitelman mukaisia tiedollisia sisältöjä. Ujuttamalla leikkiä opetukseen voimme kokea oppimisen riemua ja oppilaat saadaan motivoitumaan. Lisäksi eheyttäminen ja laajat oppimiskokonaisuudet ovat uudessa opetussuunnitelmassa keskiössä ja ajatteleminen, että eheyttämisen toteuttaminen leikin kautta sujuu luontevasti.

Pohdimme omia leikkikokemuksiamme esi- ja alkuopetusikäisinä ja tulimme samaan johtopäätökseen siitä, että leikkiä ei ole ollut kovin paljon tuolloin etenkin peruskouluun

siirryttäessä. Jossain vaiheessa ala-astetta leikkiminen ei ollut kaveripiirissä enää ”siistiä” ja se jäi aika nopeasti taka-alalle. Luulemme, että nykypäivänä leikki jää monilla taka-alalle vielä varhaisemmassa vaiheessa kuin meidän lapsuusaikana, koska nykyään lapset yrittävät ”aikuistua” varhaisemmassa vaiheessa. Tämän vuoksi haluamme itse opettajina toimia esikuvana oppilaille korostamalla leikkiä ja tuoda omaa leikkimielistä persoonaa esille opetuksessa. Kun sisällyttää leikkiä eri oppiaineiden sisältöihin, lapsi oppii huomaamattaan ja kehittää samalla tärkeitä vuorovaikutustaitoja.

Etsiessämme vastauksia tutkimuskysymyksiimme huomasimme, että leikin kautta voidaan oppia monenlaisia taitoja. Esille nousi erityisesti vuorovaikutustaitojen kehittäminen, mitkä ovat mielestämme erityisen tärkeitä harjoitella esi- ja alkuopetuksessa. Tulevaisuutta ajatellen yhteistyö-, vuorovaikutus- ja ryhmässä toimimisen taidot ovat kaikkein tärkeimpiä taitoja hallita. Nämä ovat jopa ehkä tärkeämpiä taitoja tulevaisuuden kannalta, kuin tiedolliset taidot. Esi- ja alkuopetuksessa on mahdollisuus luoda vahva perusta vuorovaikutustaidoille leikin kautta. Jos näitä taitoja ei harjoiteta, sillä voi tutkimusten mukaan olla kauaskantoisia seurauksia lapsen elämässä etenkin vertaissuhteissa mutta myös kielellisten taitojen kehityksessä.

Esi- ja alkuopetuksen tärkeimpiä taitotavoitteita on lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen. Kielellisiä taitoja pystytään harjoittelemaan mielekkäästi ja motivoivasti leikin kautta. Kielellisten taitojen vahvistuminen tukee paljolti myös vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Kun lapsi on kielellisesti taitava ja osaava, hän pärjää sosiaalisissa tilanteissa ja osaa ilmaista itseään monipuolisesti. Ryhmässä toimimisen taidot ja yhteistyötaidot nousivat esille tutkimuksessamme tärkeänä asiana tulevaisuutta ajatellen ja elämässä pärjäämistä. Siksi opetuksessa tulee käyttää monipuolisia työtapoja ja vaihtelevia työskentelypareja ja ryhmiä.

Etsiessämme vastauksia tutkimuskysymyksiimme huomasimme, että erityisesti lasten suosimissa liikunnallisissa leikeissä tulee eteen tilanteita, joissa joudutaan harjoittelemaan vuorovaikutustaitoja. Tällöin opettajan tulee olla lasten tukena ja auttaa tilanteiden selvittämisessä. Opettajan ohjauksella juuri näissä tilanteissa voidaan oppia positiivisia malleja sosiaalisten tilanteiden hoitamiseen. Myös uudessa opetussuunnitelmassa liikunnan oppiaineen kohdalla on korostunut entisestään leikin merkitys.

Huomasimme, että opettajalla on suuri rooli leikin ohjaajana ja etenkin hyvän ilmapiirin luomisessa luokassa. Opettaja toimii lasten esikuvana ja mallina erilaisissa

vuorovaikutustilanteissa. Lapset ottavat aikuisesta mallia ja sen takia opettajan on syytä tiedostaa omaa käyttäytymistään ja toimintaa lasten edessä. Opettaja voi vaikuttaa käyttäytymisellään ja toiminnallaan myös luokan ryhmäytymiseen. Tämä onkin tärkeää, jotta saadaan toisia kunnioittava ja hyvä ilmapiiri luokkaan.

Opettaja antaa esimerkin omalla toiminnallaan toisten kunnioittamisesta ja opettaa lapsia hyväksymään erilaisuutta ja toimimaan kaikenlaisten ihmisten kanssa. Opettaja voi vaihdella luokassa ja pareja ja ryhmiä, jotta lapset oppivat toimimaan kaikkien luokkakavereidensa kanssa. Opettaja voi harjoitteillaan ja toiminnallaan vaikuttaa luokan rakenteeseen ja ennaltaehkäistä kiusaamista. Olemme huomanneet, että antamalla oppilaille vapaudet valita työskentelyparinsa, lapset valitsevat yleensä saman parin tai ryhmässä parhaat ystävänsä. Tällöin lapsi ei opi toimimaan muiden kanssa, joka voi olla haitallista vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta. Koemme siis erittäin tärkeänä sen, että opettaja vaihtelee ryhmiä ja päättää parit sekä ryhmät itse.

Jokaisen oppilaan osallistaminen ja leikkiin mukaan saaminen on opettajan tärkeimpiä tehtäviä. Kun lapsi pääsee osallistumaan vertaisryhmässään, hänen vuorovaikutustaidot kehittyvät parhaalla mahdollisella tavalla. On huomattu, että vuorovaikutustaidot kehittyvät parhaiten juurikin toimiessa oman ikäryhmän kanssa. Tällöin lapsi saa positiivisia kokemuksia osallistumisesta, mikä näkyy tulevaisuudessa lapsen oma-aloitteisuutena. Olemme huomanneet, että hiljaisemmat ja ujommat oppilaat jäävät helposti leikeissä äänekkäämpien varjoon. Opettajan on hyvä puuttua ja pyrkiä tarjoamaan jokaiselle tasapuolisesti mahdollisuuksia osallistua.

Yksi opettajan tärkeimmistä tehtävistä leikin ohjaajana on pedagogisten tavoitteiden sisällyttäminen leikkiin lapsille mielekkäällä tavalla. Näin lapset oppivat huomaamattaan ja lapsella säilyy motivaatio ja into uuden oppimista kohtaan. Tämän innon säilyttäminen koko koulu-uran ajan onkin yksi haasteellisimmista tehtävistä opettajalle. Kun lapset oppivat oppimaan innolla, pysyy tämä into yllä luultavasti pitkään. Kuitenkin opettajan tulee huomioida oppilaiden ikä ja kehitystaso suunniteltaessa opetusta. Erilaisia leikkejä ja toiminnallisia harjoituksia voi soveltaa eri-ikäisille oppilaille ja näiden käyttäminen opetuksessa lisää oppilaiden motivaatiota ja halua oppia.

Myös eri tutkijat ovat samaa mieltä siitä, että oppimisympäristöllä on suuri merkitys oppimisessa. On tärkeää, että siinä on otettu huomioon lapsen tarpeet (Cutter-Mackenzie, Edwards, Moore & Boyd, 2014, 25). Hyvönen ym. (2007) ovat myös puhuneet leikillisten

oppimisympäristöjen puolesta. Ne tarjoavat lapselle kielellisiä, fyysisiä ja älyllisiä keinoja ympäristössämme toimimiseen ja sen ymmärtämiseen. Nykyisessä yhteiskunnassamme myös tieto- ja viestintäteknologia ja sen mahdollisuudet heijastuvat opettajuuteen ja vaikuttavat sitä kautta oppimisympäristöihin. (Hyvönen ym., 2007, 124–125). Tulevaisuudessa teknologisuus korostuu entisestään ja ajattelemme, että hyvä opettaja haluaa kehittää itseään jatkuvasti ja hyödyntää osaamistaan myös teknologian osalta. Opettajuuteen kuuluu ajan tasalla pysyminen ja uusien asioiden rohkea kokeilu.

Tutkielmaa tehdessämme tutustuimme moniin erilaisiin tietolähteisiin. Tietoa aihepiiristämme löytyi runsaasti, joten pääsimme käsiksi laadukkaisiin aineistoihin. Valitsimme lähteiksi enemmän painettuja kirjoja, mutta käytimme paljon myös e-aineistoja. Tiesimme, että leikkiä on tutkittu jo kauan ja halusimme pohjata teoriaosuutemme vanhoihin sekä tunnettuihin teoreetikoihin. Näiden hyväksi havaittujen lähteiden lisäksi halusimme painottaa opetussuunnitelmia, sillä ne ovat tulevaisuuden työelämässä opettajan tärkein työväline. Näihin lähteisiin perustuen saimme laadittua erittäin hyödyllisen kirjallisuuskatsauksen, jolla on käytännön merkitystä.

Aloittaessamme tutkielmaamme emme ajatelleet, että aihe olisi näinkin ajankohtainen ja mielenkiintoinen. Saimme paljon uusia näkökulmia leikin hyödyntämiseen opetuksessa ja erityisesti korostui se, kuinka tärkeää leikki ja leikilliset oppimisympäristöt ovat esi- ja alkuopetuksessa. Tietomme syvenivät teorioiden ja erilaisten tutkimusten kautta entisestään ja saimme tutkimustyöstämme paljon irti. Lisäksi saimme tulevaisuuden työhömmä paljon uutta perspektiiviä ja vinkkejä hyödyntää leikkiä opetuksessa oppimisen tukena.

Tutkimuksen tekeminen sujui kokonaisuudessaan hyvin. Alussa orientoituminen ja kirjoittamisen aloittaminen otti oman aikansa, mutta ohjauksen ja hyvän yhteistyön avulla pääsimme hyvin vauhtiin. Yhdessä kirjoittaminen oli mukavaa ja erilaiset tyyli kirjoittaa jopa yllättäen tukivat toisiaan ja saimme nopeasti laadukasta tietoa ja tekstiä aikaan. Yhdessä ideoiminen ja aiheen tutkiminen oli antoisaa ja aiheesta keskusteleminen kirjoittamisen ohella auttoi prosessin aikana. Mielenkiintoinen aihe vaikutti myös osaltaan innostuneeseen työotteeseemme.

Haluaisimme jatkaa leikin tutkimista tulevassa Pro Gradu -tutkielmassa. Kandidaatin tutkielmaa tehdessä kiinnostus leikkiin ja sen merkitykseen opetuksessa ja oppimisessa

kasvoi koko ajan suuremmaksi. Kiinnostavaa oli myös huomata, kuinka paljon leikki ja leikkiminen vaikuttaa lasten välisten vuorovaikutussuhteiden kehittymiseen.

Tutkiessamme eri tietolähteitä ja tutkimuksia leikistä, kiinnostus tutkia leikkiä ja leikin kautta vuorovaikutussuhteiden kehittymistä heräsi. Pro Gradu – tutkielmassa voisimme perehtyä syvemmin juurikin vuorovaikutussuhteisiin ja niiden kehittymiseen leikin kautta. Leikkiä ja siinä tapahtuvaa vuorovaikutusta voisimme tutkia havainnoimalla erilaisia leikkitilanteita kouluissa.

Leikin tutkiminen ja havainnointi käytännössä olisi varmasti mielenkiintoista ja hyödyllistä tulevaa opettajan uraa varten. Leikkiä on korostettu paljon ja sen käytöstä opetuksessa on paljon mainintoja esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa. Tämän lisäksi vuorovaikutustaidot ovat yksi tärkeimmistä taidoista, joiden harjoittelua kouluissa painotetaan. Näiden aiheiden tutkiminen olisi varmasti antoisaa, ajankohtaista ja mielenkiintoista. Tulevina esi- ja alkuopettajina tämä tutkielma rohkaisi meitä luomaan leikillisiä oppimisympäristöjä ja tuomaan esille omaa persoonaa, jolla tuomme esille leikin riemua oppimisessa.

5 Lähteet

Airas, C., & Brummer, K. (2003). Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa Sink.

Brédikyté, M. 2011. The Zones of proximal development in children's play. Oulu: Oulun yliopisto.

Brotherus, A., Hytönen, J., & Krokfors, L. (2002). Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. WSOY.

Christensen, N., Launer, I. (1985). Leikki ja varhaiskasvatus. Suomentanut Rauni Paajanen.

Cutter-Mackenzie, A., Edwards, S., Moore, D., & Boyd, W. (2014). Young children's play and environmental education in early childhood education. Springer Science & Business Media. Saatavilla:

http://download.springer.com/static/pdf/818/bok%253A978-3-319-03740-0.pdf?originUrl=http%3A%2F%2Flink.springer.com%2Fbook%2F10.1007%2F978-3-319-03740-0&token2=exp=1487321659~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F818%2Fbok%25253A978-3-319-03740-0.pdf%3ForiginUrl%3Dhttp%253A%252F%252Flink.springer.com%252Fbook%252F10.1007%252F978-3-319-03740-0*~hmac=33d1abdada6450a1e8ce432845a32bd05b53ba02272a01e79bba9e9c073dd26f

Hakkarainen, P. (1990). Motivaatio, leikki ja toiminnan kohteellisuus. Orienta-Konsultit Oy.

Hakkarainen, P. (2002). Kehittävä esiopetus ja oppiminen. 2.p. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, A. (1993). Leikin kehitys varhaislapsuudessa. Kirjayhtymä.

Helenius, A. & Lummelahti, L. (2013). Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Himberg, L., & Jauhiainen, R. (1998). Suhteita: Minä, me ja muut. WSOY.

Hintikka, M. (2009). Leikki, lapsuuden tärkein asia. Teoksessa T. Jantunen & R.

- Huhtanen, K. (2007). *Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa.* Jyväskylä. PS-kustannus.
- Huizinga, J. (1984). *Leikkivä ihminen. Yritys kulttuurin leikkiaineeksi määrittelemiseksi.* WSOY. 3. p.
- Hyvönen, P., Kangas, M., Kultima, A., & Latva, S. (2007). *Let's play. Tutkimuksia leikillisistä oppimisympäristöistä.* Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä raportteja, 2(2).
- Häkkilä, K. (2011). *Leikkien lukemaan: Esiopettajien käsityksiä leikistä ja lukemaan opettamisesta.* Kajaani.
- Hännikäinen, M. (1995). *Roolileikkiin siirtyminen leikin kehitysvaiheena. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian näkökulma.* Jyväskylän yliopiston kasvatustieteellisen laitoksen julkaisuja 4.
- Hännikäinen, M., & Rasku-Puttonen, H. (2001). *Piaget'n ja Vygotskin merkitys varhaiskasvatuksessa.* Teoksessa K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia.* Jyväskylä: PS-kustannus, 158-183.
- Ikonen, M. (2006). *Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana.* Teoksessa K. Karila, M. Hännikäinen, AR Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus.* Tampere: Vastapaino, 149–165.
- Janatuinen, P. (2015). *Lapsen omaehtoinen leikki: lastentarhanopettajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien arvioimana.* Saatavilla:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46188/URN:NBN:fi:jyu-201506032178.pdf?sequence=1>
- Jantunen, T., & Rönnerberg, P. (1996). *Anna lapsen leikkiä.* Jyväskylä: Atena.
- Kahri, M. (2003) *Lapsen arki on leikkiä II. 3-6-vuotiaat leikin maailmassa.* Kauhava: Kauhavan kirjapaino.
- Laine, K., & Aho, S. (2005). *Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa.* Otava.
- Laaksonen, V. (2012). *Vuorovaikutustaidot ja lasten osallistuminen vertaisryhmässä: katsaus monitieteiseen tutkimuskirjallisuuteen.* *Nuorisotutkimus* 30 (2012): 1. Saatavilla:

<http://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2012/1/vuorovai.pdf>

Launonen, K. (2007). Vuorovaikutus: kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Oppimateriaalikeskus Opike.

Leppälä, R. (2007). Vuosiluokkiin sitomattoman opiskelun kehittäminen yhdistetyssä esi- ja alkuopetuksessa. Oulun yliopisto.

Lindqvist, G., & Arffman, I. (1998). Leikin mahdollisuudet: luovaa leikkipedagogiikkaa päiväkotiin ja kouluun. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Mäntynen, P.(1997). Pikkulasten leikin edellytykset päiväkodissa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 37.

Opetushallitus. (2000). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla:

<http://www02.oph.fi/ops/esiopetus/esiops.pdf>

Opetushallitus (2004). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla:

http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Opetushallitus. (2010). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla:

http://www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf

Opetushallitus (2014). a. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla:

http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus (2014). b. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla:

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Piaget, J. (1962). Play, dreams and imitation (Vol. 24).

Repo-Kaarento, S. (2007). Innostu ryhmästä: miten ohjata oppivaa yhteisöä. Kansanvalistusseura.

Riihelä, M. (2004). Elämä on ehkä sittenkin vain leikkiä. Teoksessa Leikin pikkujättiläinen. Toimittanut Liisa Piironen. WSOY, Helsinki. Saatavilla:

https://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Riihela_Elama_on_leikkia.pdf

Rovio, E. (2009). Ryhmän kiinteys eli koheesio. Teoksessa Rovio, E., Lintunen, T. & Salmi, O.

Ruoppila, I. (1995). Lapsuudesta nuoruuteen: Johdanto. Teoksessa Lyytinen, M., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H.(toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Porvoo: WSOY.

Rusanen, E. (2008). Esiopetus lapsen silmin: tutkimus kokemuksesta, tiedon transferoitumisesta ja metatietoisuudesta. Palmenia Helsinki University Press.

Salovaara, R., & Honkonen, T. (2011). Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tiitola, S. & Tikkanen, B. (2012). Lapsi joustavassa esi- ja alkuopetuksessa "että leikittäis ja pelattais". Hämeenlinna. Saatavilla:

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83225/gradu05644.pdf?sequence=1>

Unicef. (2009). Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla:

https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

Vygotsky, L. S., & Cole, M. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge: Harvard University Press.

Wilenius, R. (2002). Miten käy lasten ja nuorten?: keskustelua ja filosofiaa kasvatuksesta. Helsinki: Hakapaino Oy.

Wood, E., & Attfield, J. (2005). Play, learning and the early childhood curriculum (2nd ed.). London: PCP/Sage Publications. Saatavilla:

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=Ss4w41Xm5pUC&oi=fnd&pg=PP2&dq=wood+%26+attfield&ots=IHGNO0SWa5&sig=pf7qCkUz9jn7W1Lq6yC0brhn78U&redir_esc=y#

